

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN AŞEZĂRI RURALE DIN MILENIUL I d.HR. EFFECTUATE ÎN PERIMETRUL MUNICIPIULUI TIMIŞOARA

Mircea Mare

Hotarul municipiului Timișoara este depozitarul a numeroase descoperiri arheologice, aparținând unor diverse epoci istorice – începând din neolic și până târziu, la începutul mileniului II d.Hr. și al evului mediu românesc, când se pun bazele aşezării de tip urban.

Perimetru actual era ocupat de numeroase bălti și brațe ale celor două râuri care străbat această zonă de câmpie joasă: Bega și Timișul. În jurul acestor bălti, păduri întinse și terenuri bogate în păsuni ofereau un mediu propice dezvoltării unor aşezări umane, situate pe grinduri ferite de frecvențele inundațiilor.

Pentru perioada mileniului I d.Hr. au fost semnalate o serie de aşezări ale populației dacoromane, romane și românești, unele fiind cercetate sistematic în ultimele decenii, de către colective de arheologi de la Muzeul Banatului din Timișoara.

În acest context, o deosebită semnificație științifică o au rezultatele cercetărilor arheologice de la Timișoara – Cioreni, Timișoara – Freidorf și Timișoara – Fratelia, acestea fiind situri cu aşezări reprezentative pentru perioada istorică în discuție.

Timișoara – Cioreni

În anul 1980, cu ocazia unor lucrări de îmbunătățiri funciare, efectuate în punctul Cioreni, aflat în apropierea stației C.F.R. Ronaț, lângă cantonul și bariera șoselei Timișoara – Sânnicolau Mare, au fost descoperite numeroase urme de locuire databile în perioada secolelor III-IV d.Hr.¹.

Au fost întreprinse cercetări arheologice între anii 1980-1982, fiind trasate secțiuni care au conturat prezența unei aşezări umane în acel loc². Această aşezare era amplasată pe un promontoriu și consta din mai multe locuințe și amenajări gospodărești: gropi de provizii, vetre de foc și chiar o fântână.

Locuințele constituie cele mai importante complexe arheologice descoperite. Din aşezare au fost dezvelite patru locuințe și au fost identificate un număr de alte patru, prin cercetări de suprafață. Locuințele par a fi dispuse în siruri, având un spațiu de circa 15-20 m între ele.

Cele patru locuințe cercetate sunt de tip bordei, cu partea inferioară (groapa) coborând până la 0,60 sau 0,80 m sub limita de jos a stratului de cultură. Excepție face doar bordeiul B4, unde se observă mai multe nivale de locuire, marcate prin lutuiri repetate, peste un strat de

¹ D. Benea, A. Bejan, M. Mare, *Așezarea dacoromană de la Cioreni-Timișoara*, în SIB, XII, 1986, p.21

² Colectivul de cercetare a fost format din D. Benea, A. Bejan și M. Mare

pământ negru care delimită locuirea; primul nivel de locuire era la adâncimea de 1,35 m, iar în ultima fază de refacere bordeiul B4 a avut două încăperi.

Forma bordeilor era cvasidreptunghiulară, disponând de o singură încăpere. În bordeiul B2 s-au descoperit gropile de stâlpi pe laturile de sud și nord care sprijineau scheletul peretilor. Acoperișul, probabil din paie sau stuf, era fixat pe un schelet ridicat în jurul unui stâlp central, care era sprijinit de pari lateral³. Dimensiunile acestor locuințe-bordei variau între 2,75 x 2,50 m (B3) și 4,00 x 3,75 m (B2)⁴.

Vetre de foc au fost descoperite doar în două din locuințele cercetate. Cele două vete aveau formă ovală și erau distruse din vechime, una din ele fiind parțial săpată în peretele bordeiului B1⁵.

Gropi pentru provizii au fost descoperite și în așezarea de la Cioreni. În număr de două, acestea aveau forme diferite, una în formă de căldare și alta în formă de pară, ambele având pereti arși în prealabil pentru a oferi protecție proviziilor ce urmău a fi păstrate în interior. Diametrele gropilor erau în jurul valorii de 1 m, iar adâncimea lor era de 0,50 m, respectiv 0,60 m⁶.

Fântâna este una din puținele amenajări de acest fel de pe teritoriul Banatului de vest. Săpată în lutul viu, ea avea o formă cilindrică, cu un diametru actual de 1,65 m. Fântâna a fost cercetată până la adâncimea de 2,25 m, după care s-au înregistrat infiltrări de apă. Peretii din lut prezintă până la adâncimea de 0,80 m o oarecare duritate, după care această caracteristică nu se mai observă, peretii fiind îmbibați cu apă⁷.

În inventarul arheologic al așezării daco-romane, ceramica ocupă un loc privilegiat. Cea mai numeroasă este ceramica lucrată cu mâna, dintr-o pastă densă, cu pietricele ca degresant, de culoare maronie-roșcată. Îi urmează ceramica lucrată la roată, de culoare cenușie, din pastă densă, cu mică în compoziție. Este prezentă, în cantități reduse, ceramica roșie de factură romană – lucrată dintr-o pastă fină cu puțin degresant. Câteva fragmente de terra sigillata vin să întregească spectrul ceramic prezent în așezarea de la Timișoara – Cioreni.

Forma tipică pentru ceramica lucrată cu mâna este oala-borcan, urmată de cești, de formă tronconică, cu o toartă.

Pentru ceramica lucrată la roată forma tipică o constituie chiupurile-vase de mari dimensiuni, urmată de străchini și cănițe. Ceramica roșie, de factură romană, este reprezentată prin urcioare, oale și străchini, având forme tipice pentru secolele II-III d.Hr.⁸.

Fragmentele de râșniță și cutea de gresie descoperite în așezare fac dovada ocupațiilor agricole ale locuitorilor așezării. Zgura metaliferă și creuzetul fragmentar atestă posibilitatea

³ D. Benea, A. Bejan, M. Mare, *op.cit.*, p.27.

⁴ *Ibidem*, p.22

⁵ *Ibidem*, p.23.

⁶ *Ibidem*, p.23.

⁷ *Ibidem*, p.23-24.

⁸ *Ibidem*, p.24-25.

existenței unor ateliere meșteșugărești în cadrul aşezării, în timp ce fusaiolele și cuțitul din fier fac trimitere la preocupările casnice ale locuitorilor aşezării⁹.

Ca piese de podoabă au fost descoperite mărgele din sticlă, carneol și chihlimbar, caracteristice pentru secolul III d.Hr. cât și o fibulă de bronz, de tipul cu picior întors pe dedesubt, încadrată arheologic între finele secolului II și începutul secolului III d.Hr¹⁰.

Locuințele dezvelite și cercetate, alături de inventarul arheologic studiat, relevă o aşezare rurală complexă, de mari dimensiuni. Începuturile aşezării datează de la finele veacului II, iar viața în aşezare se prelungeste până la începutul veacului IV d.Hr.

Timișoara – *Freidorf*

Așezarea este situată la marginea cartierului Freidorf, lângă șoseaua de legătură cu D.N. 59 Moravița și a fost identificată în anul 1982 cu ocazia unor cercetări de teren¹¹. Situl arheologic este situat pe un promontoriu ridicat față de terenul din jur, mărginit de canale ce drenau o baltă ce aparținea acestei zone, cândva mlăștinoasă. Partea cea mai mare se află plasată spre centrul promontoriului și ocupă o suprafață de 150x100m.

Cercetările începute în 1984 cu un sondaj, au fost urmate din 1986 de cercetări mai ample¹², care se continuă și în prezent, prin secțiuni care au verificat o mare parte din suprafața acestei aşezări dacă-romane ce aparțin secolelor II-IV d.Hr.

În timpul cercetărilor au fost identificate locuințe, gropi de provizii, gropi menajere, un cuptor de olar și un cuptor menajer în aer liber. Din totalul de 11 locuințe descoperite până în prezent, 5 sunt locuințe de suprafață și 6 sunt locuințe de tip bordei. Locuințele de suprafață apar la adâncimi variind între 0,40 m – 0,80 m, iar dimensiunile lor sunt cuprinse între 2,50 x 1,75 m (L1) și 4,30 x 4,00 m (L3). Locuințele de tip bordei sunt formate tot dintr-o singură încăpere, săpată în lut, ca un patrulater cu colțurile rotunjite sau de formă ovală, conturul lor apărând la adâncimea de 1,30-1,40m. Dimensiunile lor sunt modeste, fiind cuprinse între 2,50 x 1,50 m (B2) și 3,75 x 1,40 m (B4)¹³.

Gropile de provizii, devenite ulterior gropi menajere, se află răspândite pe toată suprafața aşezării, fiind situate în imediata apropiere a bordeielor. Ele au formă cilindrică, mai rar ovală și tronconică, fiind săpate în solul viu. Până în prezent s-au descoperit 22 gropi de provizii și 20 gropi menajere. Majoritatea gropilor de provizii au formă cilindrică, cu un diametru cuprins între 1,20-1,50m și coboară până la aproximativ 1,10 m. Gropile menajere, de formă cilindrică, mai rar în

⁹ Ibidem, p.22-25.

¹⁰ Ibidem, p. 26.

¹¹ Gh. Lazarovici, Fr. Resch, C. Gherman, *Descoperiri arheologice la Timișoara*, în *Banatica*, 7, 1983, p.35-51.

¹² D. Benea, *Dacia sud-vestică în sec. III-IV*, I, Timișoara, 1996, p. 147 sqq.; M. Mare, Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate la Timișoara – Freidorf între anii 1994-1998, în *AnB, SN, Arheologie – Istorie*, VII-VIII, 1999-2000, p. 491-513. Colectivul de cercetare a fost format de D. Benea și M. Mare.

¹³ D. Benea, *op.cit.*, p. 154-155.

formă de clopot, au baza ușor albiată, cu dimensiuni cuprinse între 0,80 m – 1,10 m și adâncimea de până la 0,50 m. În aceste gropi nu a fost găsit material arheologic, ci doar cenușă și chirpici măruntiți¹⁴.

Vetrele de foc au fost descoperite în număr mic – doar două – și în situații diferite. Una din vetele a fost găsită în interiorul bordeiului B3, pe o porțiune mai ridicată decât restul podelei, fiind făcută din pietre de râu peste care se întinde un strat de lut. Cealaltă vatră era exterioară, construită din chirpici și avea o formă rotundă. A fost distrusă prin incendiere, astfel că din ea s-a mai păstrat aproximativ 2/3, având o lățime de 0,60 m¹⁵.

Spre marginea de est a aşezării a fost descoperit un cuptor menajer în aer liber, de formă dreptunghiulară și colțurile rotunjite, cu dimensiunile de 3,20 x 1,45 m. Cuptorul dispunea la intrare de o podină din lut ars, continuată cu vatra propriu-zisă, care era împărțită de un perete median în două încăperi de foc. Bolta cuptorului era prăbușită din vechime, iar grosimea peretilor exteriori era cuprinsă între 0,30 – 0,40 m. Cuptorul era săpat în stratul de lut viu și nu avea placă de reverberație¹⁶.

Tot în marginea de est a aşezării a fost descoperit un cuptor de olar, de formă aproape rotundă, săpat în stratul de lut viu și avea un diametru cuprins între 0,60 – 0,70 m. Nu s-au observat urmele unei plăci de reverberație, ci doar un schelet din lut, în formă de cruce, realizat din suluri rotunde, ce se sprijineau în peretii cuptorului. Gura de alimentare era dispusă spre S-E, iar la S-V s-a observat un orificiu pentru introducerea aerului. Prin spațiile libere între sulurile de lut circula aerul cald care permitea coacerea vaselor. Înălțimea camerei de foc este mică, cuprinsă între 15 și 18 cm¹⁷.

Inventarul arheologic al aşezării daco-romane constă mai ales din ceramică. Ponderea cea mai importantă o are ceramica roșie fină, lucrată la roată, urmată de ceramica maronie, din pastă grosieră, lucrată cu mâna. În cantități foarte reduse s-au descoperit ceramică roșie provincială, fragmente de amfore și de *terra sigillata*¹⁸.

Materialul ceramic descoperit în aşezare a permis reconstituirea unor vase, cum ar fi oala - borcan, cești lucrate cu mâna, străchini realizate din pastă cenușie, fusaiole și.a.¹⁹

Inventarul metalic din aşezare constă din câteva lame de cuțit din fier, de mici dimensiuni, o fibulă romană de bronz cu picior întors pe dedesubt (sec. IV d.Hr.), cât și o fibulă similară, variantă timpurie (a doua jumătate a sec. II – sec. III d.Hr.)²⁰.

¹⁴ *Eadem*, p. 157.

¹⁵ *Eadem*, p. 155.

¹⁶ M. Mare, *op.cit.*, p. 495.

¹⁷ D. Benea, *op.cit.*, p. 75-176; M. Mare, *op.cit.*, p. 495-496.

¹⁸ D. Benea, *op.cit.*, p. 181.

¹⁹ D. Benea, *Quelques observations sur la céramique de l'agglomération daco-romaine de Freidorf - Timișoara*, în *Études sur la céramique romaine et daco-romaine de la Dacie et de la Mésie Inferieure*, Universitatea de Vest, *Bibliotheca Historica et Archaeologica*, I, Timișoara, 1997, p. 55-76.

Din analiza complexelor arheologice și a materialului arheologic recoltat, în special a ceramicii, cât și prezența fragmentelor de râșniță, a resturilor osteologice și a unor unelte agricole, s-a tras concluzia că așezarea de sec. II – IV d.Hr. de la Timișoara – Freidorf are un pregnant caracter agrar – păstoresc²¹.

În același perimetru au apărut și fragmente ceramice, de la vase lucrate cu mâna din pastă cărămizie și brună, datează în perioada sec. VII – IX, care marchează existența unei așezări rurale autohtone, cu o lungă perioadă de evoluție, spre finele mileniului I d.Hr.²².

Timișoara – Fratelia

Săpăturile de salvare executate de Muzeul Banatului în așezarea și necropola preistorică de la periferia cartierului timișorean Fratelia, au dat la iveală urmele unei așezări postromane, în cea mai mare parte distrusă. Săpăturile au recuperat doar o mică parte din așezare, constând din borduri cu inventar arheologic, dar nu au putut fi scoase la iveală cuptoare sau alte anexe de locuire²³.

Așezarea se compunea din locuințe semiadâncite, de aspect rectangular, cu o singură încăpere, înzestrată cu vetre de foc libere, de formă ovală (0,40 x 0,60 m). Suprafața interioară era în genere de aproximativ 6-8 mp, fiind pardositoare cu un strat de lut bătătorit²⁴.

În cadrul inventarului arheologic, categoria cea mai numeroasă o formează ceramica, care poate fi grupată în două categorii: 1) fragmente de vase lucrate cu mâna, puține la număr, din pastă de proastă calitate, arsă incomplet, de culoare cărămizie și cenușiu – negricioasă și 2) fragmente ceramice lucrate la roată, de culoare cărămizie-roșiatică, din pastă ceva mai fină, zgrunțuroasă, executată îngrijit și bine arsă oxidant. Fragmentele ceramice aparțin unor vase de tip borcan, de mărime mijlocie, cu umărul pe mijlocul vasului sau în partea superioară a sa, cu buza răsfrântă. Unele vase sunt decorate în partea superioară cu linii orizontale și linii în val, incizate²⁵.

Pe lângă fragmentele ceramice, din locuințe cu fost recuperate mai multe fusaiole din lut ars-piese care atestă prelucrarea fibrelor vegetale sau a lânii ovinelor, cât și fragmente de râșniță din tuf vulcanic, care au folosit la măcinarea grăunțelor de graminee. Au mai fost descoperite oase de animale domestice: comute mari, ovicaprine și porcine. Toate aceste descoperiri fac dovada prezenței unei populații stabile, de agricultori și crescători de animale, care asigură existența comunității respective²⁶.

---

²⁰ D. Benea, *Dacia sud-vestică în sec. III-IV*, Timișoara, 1996, p. 157, 181.

²¹ *Eadem*, p. 125.

²² Gh. Lazarovici, Fr. Resch, C. Gherman, *op.cit.*, p. 40.

²³ A. Bejan, în *SCIV4*, 34/4, 1983, p. 355-360; idem, *Banatul în secolele IV-XII*, Timișoara, 1995, p. 78. Colectivul de cercetare a fost format din F. Medeleț și A. Bejan.

²⁴ L. Mărghităn, *Banatul în lumina arheologiei*, III, Timișoara, 1985, p.137

²⁵ A. Bejan, *op.cit.*, p.78-79.

²⁶ L. Mărghităn, *op.cit.*, p.138.

Pe baza datelor furnizate de inventarul arheologic, în special de materialul ceramic, care păstrează un pronunțat tradiționalism de factură romanică, așezarea rurală de la Timișoara – Fratelia aparține populației autohtone românești din secolele VIII - IX d.Hr.²⁷.

Pe lângă aceste situri cercetate prin săpături arheologice sistematice, au mai fost semnalate pe raza municipiului Timișoara și a zonei imediat învecinate, numeroase alte vestigii arheologice, aparținând perioadei de după retragerea romană. Astfel, în două puncte din perimetru cartierului Mehala, a fost descoperit material ceramic specific sec. III – IV, indicând prezența unor așezări ale acestei perioade. Unul dintre aceste obiective arheologice se află în apropierea cantonului CFR²⁸, iar celălalt în apropierea fostului CAP, pe o ușoară ridicătură a terenului²⁹.

Este de dorit ca, în viitor, aceste situri arheologice să constituie obiect de studiu pentru cercetătorii timișeni. Ceea ce este important de reținut este faptul că cercetările făcute până în prezent în așezările aparținând perioadei susmenționate fac dovada prezenței continue a populației autohtone, dacoromane, românice și apoi veche românească în această zonă de câmpie a Banatului timișan.

**Archaeological researches in rural settlements
from the 1st millennium in Timișoara's area
(summary)**

For the I-st millenium AD there were recorded some settlements of the Daco-Roman, Romanic and Romanian population, some being systematically investigated during the last decades by the archaeologists from the Banat Museum of Timișoara.

A great scientific importance have the results of the archaeological research from Timișoara – Ciorenii, Timișoara – Freidorf and Timișoara – Fratelia. What is very important to mention is that the investigations done so far in the I-st millennium settlements prove the continuity of the autochtonous population in the plain area of the Banat region.

²⁷ Ibidem, p.136.

²⁸ F. Medelet, I. Bugilan, în *Tibiscus*, III, 1975, p. 82.

²⁹ Ibidem, p. 86-87; D. Benea, *Dacia sud-vestică în secolele III-IV*, I, 1996, p. 292-293